

HISZPAŃSCY WIĘŹNIOWIE KL LUBLIN

Cezary Taracha

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Pablo de la Fuente

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Streszczenie. Artykuł niniejszy dotyczy Hiszpanów więzionych w obozie koncentracyjnym na Majdanku. Na podstawie źródeł pochodzących z archiwum obozowego oraz dostępnych materiałów hiszpańskich i francuskich autorzy podejmują próbę odtworzenia losów hiszpańskich więźniów w Lublinie w 1944 roku. W związku z tym pojawiają się różnego rodzaju problemy i wątpliwości, z których jedne zostały wyjaśnione, inne zaś wymagają dalszych kwerend i badań.

Słowa kluczowe: II wojna światowa; Hiszpanie w niemieckich obozach koncentracyjnych; KL Lublin (Majdanek); 1944 rok.

LOS PRISIONEROS ESPAÑOLES DEL KL LUBLIN

Resumen. En este artículo se da noticia de los españoles presos en el KL Lublin (Majdanek). A partir de las fuentes primarias del Archivo del Museo de Majdanek y el contraste con otras fuentes secundarias, se puede esbozar un relato de lo que fue el paso de estos españoles por Lublin en 1944. Sin embargo, esta primera aproximación se enfrenta a una serie de contradicciones y dudas, algunas de las cuales se despejan y otras, desconocidas hasta ahora, quedan planteadas para próximos trabajos.

Palabras claves: II Guerra Mundial; españoles en los campos de concentración alemanes; KL Lublin (Majdanek); 1944.

Obóz koncentracyjny na Majdanku to jedno z największych miejsc nazistowskiej eksterminacji w tej części Europy. Decyzję o jego budowie podjął w lipcu 1941 roku sam Heinrich Himmler¹ w związku z niemieckimi planami germanizacji wschodniej części Europy. Do czasu zajęcia Lublina przez wojska sowieckie w lipcu 1944 roku Niemcy więzili tu, w strasznych warunkach, około 150 tysięcy osób, spośród których więcej niż połowa straciła życie na skutek masowych rozstrzeliwań, w komorach gazowych, z powodu okrucieństwa strażników, chorób, głodu i wyczerpania².

CUDZOZIEMCY W OBOZIE NA MAJDANKU

Badania historyków zajmujących się problematyką obozów koncentracyjnych potwierdzają, że Majdanek przeznaczony był dla więźniów różnych narodowości, choć zdecydowaną większość z nich, około 90%, stanowili Żydzi³, Polacy i jeńcy sowieccy. Znaczącą grupę stanowili również przedstawiciele innych narodowości⁴. Badacze tacy, jak Józef Marszałek, Beata Siwek-Ciupak, Tomasz Kranz i Wojciech Lenarczyk⁵, piszą, że wśród mężczyzn przeważali Niemcy, Francuzi i Włosi, a wśród kobiet Niemki, Czeszki i Francuzki⁶. Byli to obywatele państw zajętych i okupowanych przez hitlerowskie Niemcy. Sporadycznie za obozowymi drutami Majdanka pojawiali się również przedstawiciele innych narodowości. Z dostępnych źródeł wynika, że wśród więźniów tego obozu znajdowali się również Hiszpanie. Warto w tym miejscu podkreślić, że na tle innych ofiar nazizmu stanowili oni swoisty ewenement. Byli to wszak obywatele państwa, które nie zostało podbite przez Niemców, nie prowadziło z nimi wojny, co więcej, przez pewien czas zajmowało wobec nich postawę życzliwie neutralną.

¹ J. MARSZAŁEK, *Geneza i początki budowy obozu na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 1(1965), s. 15-70.

² T. KRANZ, *Ewidencja zgonów i śmiertelność więźniów KL Lublin*, „Zeszyty Majdanka” 23(2005), s. 7-53.

³ TENŻE, *Zagłada Żydów w obozie koncentracyjnym na Majdanku*, Lublin 2010².

⁴ T. RADZIK, *W okresie okupacji niemieckiej*, w: T. RADZIK, W. ŚLADKOWSKI, G. WÓJCIKOWSKI, W. WÓJCIKOWSKI, *Lublin. Dzieje miasta*, t. II: XIX i XX wiek, Lublin, 2000, s. 299.

⁵ W. LENARCZYK, *Francuzi w obozie koncentracyjnym na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 24(2008), s. 123-162.

⁶ J. MARSZAŁEK, *Majdanek obóz koncentracyjny w Lublinie*, Warszawa 1981; B. SIWEK-CIUPAK, *Więźniowie białoruscy w obozie koncentracyjnym na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 23(2003), s. 197-226; B. SIWEK-CIUPAK, *Więźniowie ukraińskiego pochodzenia na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 24(2008), s. 163-180; T. KRANZ, *Ewidencja zgonów*.

Skąd więc Hiszpanie w niemieckich obozach koncentracyjnych? Co wiemy o tych, którzy trafili na Majdanek? Dlaczego się tu znaleźli? Ilu ich było? Czy przetrwali czas pobytu w obozie, i wreszcie, jak potoczyły się ich dalsze losy? Na te właśnie pytania postaramy się odpowiedzieć w niniejszym tekście.

HISZPANIE W NIEMIECKICH OBOZACH KONCENTRACYJNYCH

Temat ten wzbudza w ostatnich latach duże zainteresowanie za Pirenejami. Ma to związek z określonym klimatem ideologicznym oraz polityką historyczną, prowadzoną przez hiszpańskie władze, zwłaszcza w okresie rządów premiera Zapatero. W tym czasie podjęto zakrojone na szeroką skalę kwerendy i badania dotyczące obecności hiszpańskich więźniów w niemieckich obozach koncentracyjnych w czasie II wojny światowej. Ukazały się liczne publikacje naukowe⁷, wśród których na szczególną uwagę zasługuje praca Benito Bermejo i Sandry Checa pt. *Hiszpanie deportowani do niemieckich obozów koncentracyjnych, 1940-1945*⁸. Opracowana przez nich baza danych jest dostępna na portalu „Portal de Archivos Españoles”⁹. Wydawane są wspomnienia byłych więźniów, np. Joana Escuer Gomis’a¹⁰ czy Prisciliano Garcíi Gaitero¹¹. W prasie pojawiają się liczne artykuły, a na forach internetowych trwa ożywiona dyskusja i wymiana informacji.

Zanim zajmiemy się hiszpańskimi więźniami Majdanka, należy krótko wyjaśnić, dlaczego obywatele tego iberyjskiego państwa trafiali do niemieckich obozów koncentracyjnych w czasie II wojny światowej.

1 IV 1939 roku generał Franco podpisał w Burgos rozkaz, na mocy którego stwierdzał, że podległe mu wojska osiągnęły ostatnie cele militarne, pokonując definitywnie siły zbrojne Republiki. W ten sposób wojna domowa w Hiszpanii zakończyła się. Nieco wcześniej, w lutym 1939 roku granicę hiszpańsko-

⁷ M. ROIG, *Els catalans als camps nazis*, Barcelona 2001; D. WINGEATE PIKE, *Españoles en el Holocausto*, Barcelona 2006; D. SOLAR, *Un campo de concentración del que sólo se salía por lachimenea. La cantera de la muerte*, Madrid 2010; P. PRESTON, *El holocausto español. Odio y exterminio en la guerra civil y después*, Barcelona 2011; M.G. ÁLVAREZ, *Guardianas nazis. El lado femenino del mal*, Madrid 2012; M. LLOR, *Vivos en el averno nazi*, Barcelona 2014; T.M. MAYOR FERRANDÍZ, *Republicanos españoles en campos de concentración nazis*, „Revista de Claseshistoria” <http://www.claseshistoria.com/revista/index.html> 414, 15 II 2014, s. 1-30.

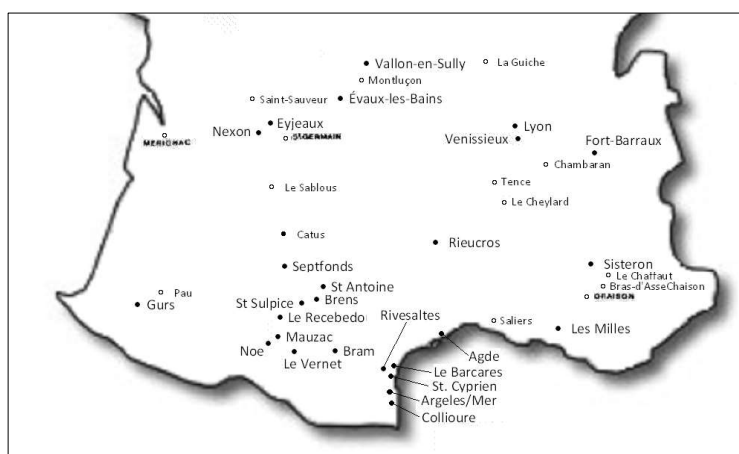
⁸ B. BERMEJO, S. CHECA, *Españoles deportados a los campos de concentración nazis. 1940-1945*, Madrid 2006.

⁹ <http://pares.mcu.es/Deportados/servlets/ServletController> [dostęp: 20.05.2017].

¹⁰ *Memorias de un republicano español deportado al campo de Dachau*, ed. R. Toran, Barcelona 2007.

¹¹ *Mi vida en los campos de la muerte nazis*, ed. J.L. Gavilanes Laso, León 2005.

-francuską przekroczyło prawie pół miliona republikańskich uciekinierów¹², którzy obawiali się represji ze strony zwycięzców. Obawy te, dodajmy, były często jak najbardziej uzasadnione, gdyż wielu republikańskich bojowników miało na swym sumieniu straszliwe zbrodnie popełniane z powodu rewolucyjnej nienawiści wobec politycznych przeciwników czy Kościoła katolickiego. Francuzi nie byli zachwyceni tą falą emigrantów, wśród których, oprócz mężczyzn walczących w szeregach armii republikańskiej, znajdowały się również kobiety i dzieci. Część z nich została zgromadzona w obozach przejściowych, rozlokowanych na plażach w pobliżu granicy francusko-hiszpańskiej (Agde, Argeles, Barcares, Saint-Cyprien), pozostałych odesłano w głąb kraju. Z różnych powodów ludzie ci przetrzymywani byli w bardzo ciężkich warunkach. Kilkanaście tysięcy osób zmarło na skutek głodu, chorób i wychłodzenia¹³. W rezultacie, w sierpniu 1939 roku prawie połowa uciekinierów zdecydowała się na powrót do Hiszpanii, mimo świadomości czekających represji. Ci, którzy pozostali, zostali wcieleni do armii francuskiej (lub Legii Cudzoziemskiej) albo do zmilitaryzowanych Kompanii Robotników Hiszpańskich, które pracowały na rzecz przemysłu zbrojeniowego, w kopalniach i w rolnictwie.

1. Obozy internowania dla hiszpańskich uchodźców we Francji, 1939-1940

Źródło: https://es.wikipedia.org/wiki/Campos_de_internamiento_en_Francia#Bibliograf.C3.ADa

¹² Część republikańskich uchodźców znalazła schronienie na terenie innych państw, np. w Wielkiej Brytanii; por. L. MONFERRER CATALÁN, *Odisea en Albién. Los republicanos españoles exiliados en Gran Bretaña, 1936-1977*, Madrid 2007.

¹³ J. CARRASCO, *La odisea de los republicanos españoles en Francia (1939-1945)*. Perpignan 1980; V. FERNÁNDEZ DÍAZ, *El exilio de los marinos republicanos*, Valencia 2009.

Po klęsce Francji w wojnie z Niemcami ich sytuacja stała się tragiczna. W okresie od czerwca 1940 do końca 1941 roku. Hiszpanie służący w armii francuskiej byli wysyłani jako jeńcy wojenny do stalagów, a następnie do obozów koncentracyjnych. Ten sam los spotykał ich rodaków zaangażowanych w lewicowy ruch oporu, aresztowanych przez policję francuską czy Gestapo w latach 1942-1944. Tego rodzaju poczynania władz niemieckich ułatwiała postawa rządu hiszpańskiego. Według różnych świadectw generał Franco miał stwierdzić, że nie chce powrotu do kraju tych, „którzy walczyli o sowiecką Hiszpanię”¹⁴. W związku z tym, pomijając ideologiczną nienawiść do „czerwonych”, Niemcy traktowali ich jako osoby nieposiadające żadnego obywatelstwa. Znajdowało to swój wyraz np. w tym, że hiszpańscy więźniowie w obozach koncentracyjnych nosili na ubraniach niebieski trójkąt z literą S (*Spanier*) pośrodku¹⁵. W konsekwencji decyzji, które zapadły na najwyższym szczeblu, szef Gestapo Heinrich Müller 25 IX 1939 roku podpisał rozkaz, w którym stwierdzał, że:

Byli cudzoziemscy bojownicy Brygad Międzynarodowych, jak również obywatele hiszpańscy, którzy zostali zatrzymani lub uwięzieni w państwach wrogich, z rozkazu Führera będą zabierani z obozów jenieckich i oddawani do dyspozycji Gestapo, a następnie doprowadzani do obozów koncentracyjnych¹⁶.

Z najnowszych badań wynika, że w niemieckich obozach koncentracyjnych przetrzymywano ponad dziewięć tysięcy hiszpańskich więźniów¹⁷. Spośród nich ponad pięć tysięcy (blisko 60%) straciło życie w różnych okolicznościach, około 3,8 tysiąca przetrwało, a los kilkuset jest nieznany. Głównym miejscem eksterminacji Hiszpanów był obóz w Mauthausen wraz z podobozem w Gusen. Setki więźniów przetrzymywano w Dachau, Buchenwaldzie i Ravensbrück. Mniej liczne grupy trafiały również do Bergen Belsen, Auschwitz, Flossenbürga, Natzweiler, Neuengamme, Sttuthof, Sachsenhausen, Gross-Rosen, Aurigny¹⁸.

¹⁴ D. WINGEATE PIKE, *Espanoles en el Holocausto*, Barcelona 2006, s. 42-43.

¹⁵ M.T. MAYOR FERRANDÍZ, *Republicanos españoles en campos de concentración nazis*, s. 5.

¹⁶ Cytat za: D. SOLAR, „Un campo de concentración del que sólo se salía por la chimenea”, s. 31.

¹⁷ M.T. MAYOR FERRANDÍZ, *Republicanos españoles en campos de concentración nazis*, s. 4.

¹⁸ Na podstawie: B. BERMEJO, S. CHECA, *Espanoles deportados a los campos de concentración nazis*.

Tab. 1. Eksterminacja Hiszpanów w niemieckich obozach koncentracyjnych

Obóz/podobóz	Liczba więźniów	Zamordowani	Zaginieni
Mauthausen/Gusen	7532	4816	–
Dachau	756	204	41
Buchenwald	636	133	126
Ravensbrück	172	14	–

Do najbardziej znanych hiszpańskich więźniów niemieckich obozów koncentracyjnych należeli premier rządu II Republiki Francisco Largo Caballero¹⁹ (Sachsenhausen) oraz pisarz Jorge Semprún²⁰ (Buchenwald), którego przeżycia, związane z piekłem II wojny światowej, znane są polskiemu czytelnikowi z jego opowiadania pt. *Wielka podróż*²¹.

2. Hiszpańscy więźniowie w Mauthausen witają wojska amerykańskie

Źródło: https://es.wikipedia.org/wiki/Campo_de_concentraci%C3%B3n_de_Mauthausen-Gusen#/media/File:KZ_Mauthausen.jpg

¹⁹ Francisco Largo Caballero (1869-1946), hiszpański polityk, związany z radykalną lewicą, premier rządu w latach 1936-1937, zwany hiszpańskim Leninem.

²⁰ Jorge Semprún (1923-2011), hiszpański pisarz, filozof i polityk związany z partią komunistyczną

²¹ J. SEMPRÚN, *Wielka podróż*, przekł. K. Dolatowska, Warszawa 1964.

HISZPANIE W DRODZE DO LUBLINA I NA MAJDANEK

Obóz na Majdanku, jak pisze Maciej Piotr Kawecki, miał być z jednej strony producentem przedmiotów wytwarzanych na potrzeby SS, z drugiej zaś – dostarczycielem taniej siły roboczej do podobozów²². Kiedy w listopadzie 1943 roku wymordowano kilkadziesiąt tysięcy więźniów żydowskich, zabrakło siły roboczej do realizacji wielu prac i zamówień. W celu rozwiązania tego pilnego problemu, w początkach roku 1944 uruchomiono zakłady przy ulicy Lipowej w Lublinie, a z obozów w Buchenwaldzie, Dachau i Sachsenhausen przeniesiono do Lublina kilkuset więźniów²³.

W dokumentach obozowych, przechowywanych w archiwum Muzeum na Majdanku, pojawiają się informacje dotyczące czterech obywateli hiszpańskich. Trzech z nich, Jaime Colet, José Guerrero oraz José Toro Rodríguez, zostało wysłanych do KL Lublin wraz z grupą ponad 130 więźniów z Dachau (lista transportowa z 21 I 1944 roku), w ramach tzw. transportu fachowców. Czwarty, Isidoro Serre, prawdopodobnie w ogóle tu nie dotarł, choć pojawia się na liście osób z transportu chorych²⁴. Wiadomości, jakie posiadamy na ich temat, są dość lakoniczne. W odniesieniu do całej trójki istnieją również pewne problemy identyfikacyjne, niemniej jednak znane są pewne fakty z ich biografii. Najwięcej wiadomo na temat więźnia, który w dokumentach z Majdanka zapisany jest jako Jaime Colet. Cytowane źródła niemieckie podają datę jego urodzin 1 I 1920 roku, a miejsce Barcelonę²⁵. W materiałach hiszpańskich, dotyczących obywateli tego kraju więzionych w nazistowskich obozach koncentracyjnych, w rubryce data urodzenia widnieje 29 XII 1909 roku, a w rubryce miejsce – Hospitalet de Llobregat²⁶. Jeszcze inne dane na temat Coleta znajdujemy na stronie francuskiego Stowarzyszenia Przyjaciół Fundacji Upamiętnienia Deportacji Cudzoziemców (Amis de la Fondation pour la Mémoire de la Déportation de l'Allier): 31 XII

²² M.P. KAWECKI, *Podstawy prawne Obozu Koncentracyjnego na Majdanku*, „Studenckie Zeszyty Naukowe UMCS” 2008, z. 17, s. 17.

²³ W. LENARCZYK, *Francuzi w obozie koncentracyjnym na Majdanku*, s. 128-132. Autor opisuje tu drogę większości zachodnioeuropejskich więźniów na Majdanek, transporty fachowców i transporty chorych.

²⁴ Informacje te przekazał nam Wojciech Lenarczyk.

²⁵ AMPM, I_b_5_v2_k438.

²⁶ Ministerstwo Kultury Hiszpanii, Portal Archiwów Hiszpańskich [dalej: PARES], Nazistowskie Obozy Koncentracyjne, Wyszukiwarka Hiszpanów deportowanych do Obozów Koncentracyjnych, <http://pares.mcu.es>; karta: Colet Balart Jaime.

1919 roku, Figueras²⁷. Jak interpretować tę różnorodność i sprzeczność informacji? Jeśli chodzi o datę urodzenia, to wydaje się, że należy odrzucić rok 1909, gdyż prawdopodobnie mamy tu do czynienia z pomyłkowym wpisaniem cyfry „0” zamiast „1”. Data pierwsza i trzecia są natomiast w sensie odległości czasowej niemal identyczne. Biorąc pod uwagę inne okoliczności, na przykład fakt późniejszej służby wojskowej Coleta w armii republiki hiszpańskiej²⁸, a następnie w armii francuskiej, za najbardziej prawdopodobną datę jego urodzin należy uznać przełom roku 1919 i 1920. Istnieją również pewne rozbieżności co do miejsca jego urodzenia. Barcelona pojawiająca się w dokumentach z Majdanka oraz Hospitalet de Llobregat (przedmieścia Barcelony) to po prostu miejsce jego zamieszkania.

Jaime Colet Balart, bo tak brzmi pełna wersja jego nazwiska, urodził się w mieście Figueras. Jego ojcem był Juan Colet zajmujący się handlem zwierzętami, a matką Celestina Avellana, gospodyni domowa. Rodzina mieszkała przy ulicy Aragon, numer 37. Czym się zajmował w młodości? Jakie miał wykształcenie? Z dokumentów niemieckich wynika, że był z zawodu chemikiem. Jeżeli jest to prawda, to mógł być absolwentem barcelońskiej Szkoły Przemysłowej. Można przypuszczać, że po wybuchu wojny domowej w 1936 roku opowiedział się po stronie republiki, a w 1938 roku został wcielony do armii. Prawdopodobnie w lutym 1939 roku wraz z kilkusettyśieczną rzeszą uciekinierów przekroczył granicę i znalazł się we Francji. Tu został zmobilizowany do armii francuskiej i brał udział w wojnie z Niemcami. Wzięty do niewoli został internowany w Stalagu VD w Strasburgu, a następnie przeniesiony do Mauthausen (13 XII 1940). W związku z próbą ucieczki z obozu trafił do karnego komanda w Westerdorf, a następnie do więzienia w austriackim Klagensfurcie. 12 IV 1942 roku wysłano go do obozu w Dachau, gdzie przebywał do początków roku 1944. Stąd, jak już wiemy został przewieziony do KL Lublin.

Zdecydowanie uboższa jest nasza wiedza o pozostałych Hiszpanach, którzy figurują w niemieckich dokumentach z Majdanka. I tak, José Rodríguez Toro urodził się 21 VII 1917 roku, w miejscowości Ribera de Fresno, w leżącym nad granicą z Portugalią regionie Ekstremadura. Bardzo prawdopodobne jest, jak podają wspomniane źródła, że był z zawodu robotnikiem rolnym. Można przy-

²⁷ <http://www.afmd-allier.com/PBCPPlayer.asp?ID=1249158> [dostęp: 25.01.2017].

²⁸ Chodzi o tzw. pobór smoczkowy przeprowadzony przez rząd II Republiki i obejmujący rekrutów urodzonych w latach 1920 i 1921. Było to niezgodne z ówczesnym prawem, które określało wiek poborowych na 21 lat. Decyzja tego rodzaju była spowodowana fatalną sytuacją na froncie wojny domowej i zwycięstwami odnoszonymi przez wojska generała Franco. Ci młodzi ludzie, w liczbie około 30 tysięcy, brali udział w wielkiej ofensywie nad Ebro latem 1938.

puszczać, że z racji swych politycznych sympatii walczył w siłach zbrojnych Republiki, a tuż przed jej upadkiem, w lutym 1939 roku, przekroczył granicę francuską. Podobnie, jak Colet wziął udział w wojnie z Niemcami w szeregach armii francuskiej. Jako jeńiec został internowany w Stalagu XI-B w miejscowości Fallingbomel²⁹. 27 I 1941 roku został przeniesiony do obozu w Mauthausen, później do Dachau, a następnie na Majdanek.

Kolejny więzień Majdanka to José Guerrero. W dokumentach obozowych Niemcy zapisali, że urodził się 22 XII 1916 roku w Boos. W Hiszpanii nie ma jednak miejscowości o tej nazwie³⁰. Jedyny José Guerrero, jaki widnieje na hiszpańskich listach deportowanych to niejaki José Guerrero Fernández, urodzony 24 III 1919 roku w Estrecho de San Gines koło Kartageny (południowo-wschodnia Hiszpania)³¹. Z cytowanych źródeł wynika, że był on z zawodu kelnerem. Podobnie, jak wymienieni wcześniej, opowiadał się po stronie republiki. Z pewnością walczył w wojskach republikańskich, a po opuszczeniu kraju w lutym 1939 roku znalazł się w armii francuskiej. Później jako jeńiec wojenny trafił do w Stalagu XI-A Altengrabow koło Magdeburga. 26 IV 1941 roku został wywieziony do obozu w Mauthausen³². Kolejne miejsca jego pobytu to Dachau i Majdanek.

Czwarty z Hiszpanów, który pojawia się w dokumentach z Majdanka, to niejaki Isidoro Serre, Katalończyk z Manresy, urodzony 21 X 1893 roku. Jak się wydaje, nazwisko Serre jest francuską wersją katalońskiego Serra. Nasza wiedza na jego temat jest bardzo skromna. Prawdopodobnie, tak jak poprzednicy, w lutym 1939 roku znalazł się we Francji, gdzie został zatrzymany albo jako jeńiec wojenny, albo jako członek ruchu oporu³³. 17 I 1944 roku osadzono go w więzieniu w Royallieu-Compiègne (Francja), a dwa dni później deportowano do obozu w Buchenwaldzie. W następnym miesiącu, 23 lutego, trafił do Flossenbürga. Możliwe, że nie dotarł on w ogóle do Majdanka. Istnieje bowiem prawdopodobieństwo, że zmarł w czasie wyniszczającej podróży z obozu we Flossenbürgu do Lublina, w marcu 1944 roku. W dokumentach z Majdanka nie ma bowiem żadnej wzmianki potwierdzającej jego obecność.

²⁹ PARES, karta: Rodríguez Toro José.

³⁰ APMM I b 5, v. 2, k. 143 i 197.

³¹ PARES, karta: Guerrero Fernández José.

³² <http://www.bddm.org/liv/details.php?id=III.3.#GUERREROFERNANDEZ> [dostęp: 26.01.2017].

³³ APMM XIX-105. k. 10.

POBYT W LUBLINIE

Co wiemy na temat pobytu Hiszpanów w Lublinie? Niestety, niewiele. Można założyć, że po dotarciu na miejsce zostali poddani standardowej procedurze, związanej z rejestracją nowych więźniów oraz ulokowaniem ich w strukturze obozowej. W dokumentach obozowych z Majdanka zostali określani jako więźniowie polityczni (*Schutzhäftling, span Sch*) lub „czerwoni Hiszpanie” (*rot spanien*)³⁴. Zanotowano podstawowe informacje o każdym z nich: numery obozowe, miejsce i datę urodzin, wzrost, numer obuwia, odzież.

Początkowo tylko jeden z nich, Jaime Colet, został zakwalifikowany do zatrzymania w Lublinie³⁵. Pozostali dwaj, Guerrero i Toro Rodríguez, pojawiają się na liście z 31 I 1944 roku w grupie więźniów przeznaczonych do wysłania do Arbeitskommando DAW (Niemieckich Zakładów Zaopatrzenia) we Lwowie³⁶. Jaki był powód tej decyzji? Wydaje się, że w grę wchodziły ich kompetencje zawodowe. Colet, z wykształcenia chemik, został zakwalifikowany do kategorii pracowników wykwalifikowanych *facharbeiter*. Guerrero i Toro Rodríguez (kelner i robotnik rolny) są natomiast zarejestrowani jako *hilfearbeiter*, a więc pracownicy niewykwalifikowani wykonujący najprostsze prace³⁷. W związku z tym Colet został zatrudniony w zakładach przy ulicy Lipowej, w charakterze szklarza *glasbläser*³⁸. Ostatecznie w Lublinie pozostali również Guerrero i Toro Rodríguez. Można się domyślać, że Niemcy zrezygnowali z wysłania tej grupy więźniów do Lwowa ze względu na zbliżającą się do tego miasta ofensywę wojsk sowieckich. Tak więc, w okresie od stycznia do lipca 1944 roku, trójka Hiszpanów przebywała na terenie Lublina, głównie w obozie przy ulicy Lipowej, wykonując nakazane prace i dzieląc los innych więźniów. Toro Rodríguez pracował również jako operator maszyny na terenie byłych zakładów lotniczych³⁹. Prawdopodobnie chodzi tu o rampę kolejową na tzw. Flugplazu.

Po raz ostatni pojawiają się oni w niemieckich dokumentach z 21 VII 1944 roku⁴⁰. Jakie były ich dalsze dzieje? Czy przeżyli wojnę?

³⁴ Archiwum. Państwowe Muzeum na Majdanku [dalej: APMM], I b 5, v. 2, k. 81.

³⁵ Tamże.

³⁶ Oprócz obu Hiszpanów na lwowskiej liście znaleźli się więźniowie z Włoch, Francji, Polski i Niemiec, por. APMM, I_b_5_v2_k81.

³⁷ APMM I b 5, v. 2, k. 279, 281, 295 i 297.

³⁸ APMM I b 5, v. 2, k. 279.

³⁹ APMM I b 5, v. 2, k. 391-397.

⁴⁰ APMM I b 5, v. 2, k. 301. Na temat datacji dokumentu, zob. APMM, I b 5 v. 2, K. 299.

PÓŹNIEJSZE LOSY WIĘŹNIÓW

Najlepiej udokumentowane są dzieje Jaime Coleta. Na stronie cytowanego już francuskiego Stowarzyszenia „Amis de la Fondation pour la Mémoire de la Déportation de l'Allier” znajdujemy informację, że 22 VII 1944 roku wraz z liczną grupą ponad tysiąca więźniów został wysłany do Auschwitz-Birkenau⁴¹. Jak pisze D. Czech, ludzie ci byli pędzeni pieszo do Ćmielowa, a stamtąd przewiezieni koleją do obozu koncentracyjnego. Na miejsce dotarli 28 lipca⁴². Wśród więźniów oznaczonych numerami z przedziału 190 188 a 190 639 znajdował się Jaime Colet (nr 190 444).

3. Jaime Colet

Źródło : <http://www.afmd-allier.com/PBCPPlayer.asp?ID=1249158>

⁴¹ <http://www.afmd-allier.com/PBCPPlayer.asp?ID=1249158> [dostęp: 26.01.2017].

⁴² D. CZECH, *Kalendarium Gli avvenimenti nel campo di concentramento di Auschwitz-Birkenau Luglio – Dicembre 1944*, http://www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/1944_2.pdf [dostęp: 25.05.2017], s. 19-20: “Nel KL Auschwitz II, Birkenau, giunge un trasporto di evacuazione con detenuti e detenute provenienti dal campo di concentramento di Lublino, Majdanek. Il trasporto di oltre 1000 detenuti ha lasciato il lager di Lublino il 22 luglio, scortato da SS e soldati dell'esercito. I prigionieri sono portati dapprima deboli e i malati sono uccisi. Infine, i detenuti sono ammassati su un treno merci e internati nel campo di concentramento di Auschwitz. Degli oltre 1000 evacuati, arrivano ad Auschwitz 681 uomini, tra cui 229 ebrei, e 156 ebree. I 229 ebrei del campo di concentramento di Lublino e un ebreo del campo di lavoro di Pustków ricevono i numeri da A-18417 ad A-18646. Le ebree sono contrassegnate il giorno seguente con i numeri da A-13827 ad A-13982. Gli altri 452 detenuti ricevono i numeri da 190188 a 190639”. Na ten temat zob. również: Z. LESZCZYŃSKA, *Kronika obozu na Majdanku*, Lublin 1980, s. 336.

Po wyzwoleniu obozu, 27 stycznia 1945 roku, Colet trafił w ramach repatriacji do Francji (7 VII 1945), gdzie zamieszkał na stałe⁴³. Osiedlił się w Clermond-Ferrant, tu założył rodzinę i pracował jako lakiernik samochodowy. W 1955 roku otrzymał kartę deportowanego z przyczyn politycznych⁴⁴.

Mniej jasne są losy dwóch pozostałych więźniów. Niewykluczone, że José Guerrero trafił do Mauthausen. Na stronie hiszpańskiego portalu Pares znajdujemy informację, że José Guerrero Fernández został oswobodzony 5 V 1945 roku, kiedy to do wspomnianego obozu wkroczyły wojska amerykańskie⁴⁵.

Jeśli chodzi o José Rodrígueza Toro, wiadomo, że żył jeszcze 21 VII 1944 roku, ponieważ znajduje się na liście więźniów pracujących przy ulicy Lipowej razem ze swoimi rodakami⁴⁶. Na podstawie danych, jakimi dysponujemy, trudno jednak zweryfikować wiarygodność zamieszczonej na portalu internetowym hiszpańskiego Ministerstwa Kultury informacji, że zmarł on w Lublinie w roku 1944. Bardzo możliwe, że ta śmierć nastąpiła w drodze do jednego z obozów, do których odsyłano więźniów Majdanka latem owego roku albo w tym właśnie obozie⁴⁷.

Warto wrócić jeszcze do sprawy Isidoro Serry, który prawdopodobnie nie dotarł do Lublina z Flossenbürga. Sprawa ta ma bowiem również swój współczesny wątek i kontekst. Nie tak dawno władze katalońskiej Manresy postanowiły wzniesć pomnik na cześć 18 mieszkańców miasta, więźniów niemieckich obozów koncentracyjnych. W związku z tym podjęte zostały oficjalne badania dotyczące losów tych właśnie osób⁴⁸. Na ich podstawie ustalono, że dziesięciu z nich zmarło w obozach, a pięciu zostało uwolnionych. Władze Manresy nie wiedzą natomiast nic na temat wojennych losów Isidora Serre⁴⁹. W spisie mieszkańców miasta ani w Rejestrze Cywilnym nie pojawia się nikt o tym imieniu i nazwisku urodzony w 1893 roku. Czym tłumaczyć tego rodzaju nietypową sytuację? Być może mamy

⁴³ <http://www.afmd-allier.com/PBCPPlayer.asp?ID=1249158> [dostęp: 26.01.2017].

⁴⁴ Informacje na temat obozowych przeżyć Jaime Coleta ukazały się w gazecie "L'Hospitalet" z 29 V 2006 (s. 20), w artykule E. Gila, pt. *La vida no va a seguir igual*.

⁴⁵ <http://www.todoslosnombres.org/content/personas/jose-rodriguez-toro> [dostęp: 26.01.2017]. Autorzy odwołują się do publikacji B. BERMEJO, S. CHECA, *Libro Memorial. Españoles deportados a los campos nazis. 1940-1945*, Madryt 2006.

⁴⁶ APMM I b 5. v. 2. k. 301. Na temat datacji dokumentu, por. APMM, I b 5 v. 2. K. 299.

⁴⁷ Z informacji, jaką przekazał nam Wojciech Lenarczyk, wynika, że José Rodrigues, ur. 21 VII 1907 w Ribera, sprowadzony z KL Lublin otrzymał w Auschwitz numer 190584 (sygnatura D Aul 3a/766 nr inw. 166488, s. 278).

⁴⁸ Pod sygnaturą IV-4501-176/2016 znajduje się korespondencja z hiszpańskim historykiem Jordi Pons Pujol w sprawie Isidro Serre.

⁴⁹ PARES, miejsce: Katalonia-Barcelona/Manresa.

do czynienia z fałszywą tożsamością człowieka zaangażowanego we francuski ruch oporu.

Kilkumiesięczny pobyt niewielkiej grupy hiszpańskich więźniów w Lublinie i na Majdanku to jeden z wielu epizodów tragicznej historii II wojny światowej⁵⁰. Lakoniczne wzmianki na ich temat w dokumentacji obozowej oraz brak innych źródeł nie pozwoliły na pełniejsze odtworzenie ich biografii, a zwłaszcza okresu pobytu w obozie. W okrutnych czasach całkowitej pogardy dla człowieka i jego godności, z pewnością doświadczyli oni tu kolejnych trudów i upokorzeń.

Lublin, den 31.1.44.

--Arbeitskommando DAW Lemberg--

Nr. 6927	RD Sch. Behnen Anton
Nr. 6839	ital.Sch.Stadel Pasquale
Nr. 6821	RD ASO Sommer Josef
Nr. 6843	ital.Sch.Solari Ermenegildo
Nr. 6931	ital.Sch.Seravalli Sinode
Nr. 6747	ital.Sch.Scioderino Battista
Nr. 6739	franz.Sch.Saintvenent Noel
Nr. 6883	ital.Sch.Russo Renato
Nr. 6782	Rotsp. Rodriguez Toro Jose
Nr. 6799	ital.Sch.Rinaldi Raffaele
Nr. 6775	ital.Sch.Provencano Antonio
Nr. 6838	RD Sch. Piret Oskar
Nr. 6856	ital.Sch.Orsini Mario
Nr. 6921	belg.Sch.de Mateläre Albert
Nr. 6754	RD ASO Lettau Alfred
Nr. 6750	ital.Sch.Legovini Albino
Nr. 6777	span.Sch.Guerrero Jose
Nr. 6813	ital.Sch.Gallazzi Trentino
Nr. 6757	ital.Sch.Estellli Enrico
Nr. 6894	RD ASO Eckstein Markus
Nr. 6879	ital.Sch.Croce Romano
Nr. 6968	ital.Sch.Cassaro Albino
Nr. 6836	ital.Sch.Cacace Luigi
Nr. 6914	Sch.Pole Myc Tadeusz

4. Lista więźniów przeznaczonych do pracy we Lwowie, 21 I 1944 roku

Źródło: APMM, Ib5v2 k81.

⁵⁰ W tym miejscu pragniemy podziękować panom Łukaszowi Myszałowi i Wojciechowi Lenarczykowi z Państwowego Muzeum na Majdanku za bardzo cenne uwagi i sugestie, które okazały się po-

Detainee		Sublime		Mantel		sonstige Gegenstände	
Nr	Name	Nr	Geburtsdatum	Art	Größe	Art	Größe
1. 30734	Reif Karl	6746	9.8.165	1. Hemd	41	3 Hemd	41
2. 26193	Korak Lambert	6834	16.1.168	1. Hemd	40	1. Hemd 3. Hemd	40
3. 25248	Sorho Erich	6904	1913	1. Hemd	42	1. Hemd 2. Hemd	42
4. 25187	Ursinotek Franz	6898	1909	1. Hemd	41	1. Hemd 1. Hemd	41
5. 25117	Schober Gustav	6933	08.11.174	1. Hemd	41	1. Hemd 1. Hemd	41
6. 30151	Schubert Emil	6845	1887	1. Hemd	41	1. Hemd 1. Hemd	41
7. 29840	Guerrero José	6777	1886	1. Hemd	43	1. Hemd 2. Hemd	43
8. 30718	Kalbrauer Heinrich	6894	08.11.165	1. Hemd	41	1. Hemd 2. Hemd	41
9. 29332	Erhardt Karl	6890	15.1.172	1. Hemd	42	1. Hemd 2. Hemd	42
10. 5341	Reumtski Ladislav	6803	29.8.174	1. Hemd	44	1. Hemd 3. Hemd	44
11. 29080	Sommer Josef	6821	48.1.164	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
12. 29859	Binet Oskar	6828	1913	1. Hemd	40	1. Hemd 1. Hemd	40
13. 23999	Schlagg Franz	6870	01.1.172	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
14. 30708	Davidik Franz	6917	26.11.160	1. Hemd	40	1. Hemd 1. Hemd	40
15. 30705	Rossi Leopold	6794	01.1.161	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
16. 30743	Lautsch Karl	6987	1900	1. Hemd	41	1. Hemd 1. Hemd	41
17. 25151	Reya Rudolf	6971	1900	1. Hemd	43	1. Hemd 1. Hemd	43
18. 30704	Andraich Stefan	6847	09.1.172	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
19. 30149	Spuel Wenzel	6901	03.1.172	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
20. 29564	Ravald Paul	6903	26.1.164	2. Hemd	40	2. Hemd 3. Hemd	40
21. 28702	Zilfs Nikolaus	6880	21.1.165	1. Hemd	41	1. Hemd 3. Hemd	41
22. 19083	Jensen Waldemar	6752	04.1.170	1. Hemd	43	1. Hemd 1. Hemd	43
23. 700	Frank Josef	6830	09.1.170	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
24. 23534	Wittig Gustav	6741	01.1.161	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
25. 31918	Juschkat Max	6724	09.1.168	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42
26. 24553	Holl Otto	6776	04.1.172	1. Hemd	42	1. Hemd 1. Hemd	42

mocne w trakcie pisania niniejszego artykułu. Istotne informacje udostępnił nam również pan Eric Gil, dziennikarz z L'Hospitalet, pod którego adresem kierujemy również słowa wdzięczności.

№	№	Name	Geburts- Jahr	Alter	Art	Größe	sonstige Gegenstände
27	27 727	Colet Jaime	6811	20 163	1. hohl	2. 402. pass	1. Perle 1. Sural 1. Unterwäsche 1. Kiste
28.	697	Fischer Josef	6861	96 165	1. hohl	412. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
29.	24 49	Heide Ludwig	6785	09 175	1. hohl	422. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
30.	2760	Schwabe Karl	6832	13 176	1. hohl	411. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
31.	26176	Glezer Johann	6731	06 168	1. hohl	421. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
32.	30 738	Milch Rudolf	6819	17 170	1. hohl	431. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
33.	30 697	Jiskowsky	6990	11 167	1. hohl	432. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
34.	27 802	Randenberg	6876	01 166	1. hohl	411. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
35.	756	Hohenberger Karl	6993	01 167	1. hohl	422. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
36.	30 701	Zadobilek Franz	6787	07 168	1. hohl	431. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
37.	25515	Suppess Alo	6719	06 165	1. hohl	402. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
38.	23545	Suppess Ludwig	6788	13 167	1. hohl	421. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
39.	24 629	Menzinger Martin	6863	15 166	1. hohl	401. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
40.	14 657	Florian Max	6979	19 170	1. hohl	431. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
41.	29 795	Hartmann Karl	6982	12 162	1. hohl	411. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
42.	30 700	Sklar Bedrich	6877	10 165	1. hohl	421. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
43.	30 699	Schanda Bohumil	6940	09 164	1. hohl	411. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
44.	15 833	Limdoff Karl	6948	09 172	1. hohl	432. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
45.	30 707	Vopalechky Josef	6824	10 166	1. hohl	422. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
46.	13 191	Brash Miloš	6947	18 170	1. hohl	431. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
47.	26 855	Horova Anton	6753	15 182	1. hohl	432. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
48.	44 181	Rent Friedrich	6959	19 175	1. hohl	431. pass	1. Unterwäsche 1. Kiste 1. Unterwäsche 1. Kiste
49.	30 729	Boucinis Quintas					

5. Wykaz więźniów wysłanych z Dachau do Lublina

Źródło: AMPM, Ib5v2 k438.

BIBLIOGRAFIA

- Álvarez M.G., *Guardianas nazis. El lado femenino del mal*, Madrid 2012.
- Bermejo B., Checa S., *Espanoles deportados a los campos de concentración nazis. 1940-1945*, Madrid 2006.
- Carrasco J., *La odisea de los republicanos españoles en Francia (1939-1945)*, Perpignan 1980.
- Czech D., *Kalendarium Gli avvenimenti nel campo di concentramento di Auschwitz-Birkenau Luglio-Dicembre 1944*, http://www.associazioni.milano.it/aned/kalendarium/1944_2.pdf [dostęp: 30.01.2017], s. 19-20.
- Fernández Díaz V., *El exilio de los marinos republicanos*, Valencia 2009.
- Kawecki M.P., *Podstawy prawne Obozu Koncentracijnego na Majdanku*, „Studenckie Zeszyty Naukowe UMCS” 2008, z. 17, s. 17.
- Kranz T., *Ewidencja zgonów i śmiertelność więźniów KL Lublin*, „Zeszyty Majdanka” 23(2005), s. 7-53.
- Kranz T., *Zagłada Żydów w obozie koncentracyjnym na Majdanku*, Lublin 2007.
- Lenarczyk W., *Francuzi w obozie koncentracyjnym na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 24(2008), s. 123-162.
- Llor M., *Vivos en el averno nazi*, Barcelona 2014.
- Marszałek J., *Geneza i początki budowy obozu na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 1(1965), s. 15-70.
- Marszałek J., *Majdanek obóz koncentracyjny w Lublinie*, Warszawa 1981.
- Mayor Ferrandiz T.M., *Republicanos españoles en campos de concentración nazis*, „Revista de Claseshistoria” 414, <http://www.claseshistoria.com/revista/index.html> [dostęp: 15.02.2014], s. 1-30.
- Memorias de un republicano español deportado al campo de Dachau*, ed. R. Toran, Barcelona 2007.
- Mi vida en los campos de la muerte nazis*, ed. J. L. Gavilanes Laso, León 2005.
- Monferrer Catalán L., *Odisea en Albión. Los republicanos españoles exiliados en Gran Bretaña, 1936-1977*, Madrid 2007.
- Preston P., *El holocausto español. Odio y exterminio en la guerra civil y después*, Barcelona 2011.
- Radzik T., *W okresie okupacji niemieckiej*, w: T. Radzik, W. Śladkowski, G. Wójcikowski, W. Wójcikowski, *Lublin. Dzieje miasta*, t. II: *XIX i XX wiek*, Lublin 2000.
- Roig M., *Els catalans als camps nazis*, Barcelona 2001.
- Semprún J., *Wielka podróż*, przekł. K. Dolatowska, Warszawa 1964.
- Siwek-Ciupak B., *Więźniowie białoruscy w obozie koncentracyjnym na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 23(2003), s. 197-226.
- Siwek-Ciupak B., *Więźniowie ukraińskiego pochodzenia na Majdanku*, „Zeszyty Majdanka” 24(2008), s. 163-180.
- Solar D., *Un campo de concentración del que sólo se salía por la chimenea. La cantera de la muerte*, Madrid 2010.
- Wingeate Pike D., *Espanoles en el Holocausto*, Barcelona 2006.

SPANISH PRISONERS OF KL LUBLIN

Abstract. The article is about Spaniards held prisoners in the Majdanek concentration camp. The authors aim at reconstructing the fortunes of Spanish prisoners in Lublin in 1944 on the basis of the sources from the concentration camp archives and available Spanish and French materials. Many questions have been answered, yet many other issues require further inquiries and studies.

Key words: World War II; Spaniards in German concentration camps; KL Lublin (Majdanek); 1944.

Translated by Hubert Kowalewski